

НЭНИЛИЭК БЫЛЫРГЫТА

Баппааайы дьоно-сэргэтэ урут тус-туспа аҕа уустарынан олорбуттар. Сортуол учаастагар Сортуол аҕатын ууһа олорбут, кинилэр Саҥа уонна эргэ Сортуолларга арахсаллара. Саҥа Сортуоллар Ханалас Тулагытыттан көһөн кэлбит дьон. Кинилэр 1850-1851 сылларга кэлбит буолуохтарын сөп. Кыралыын улаханньын 195 киһи көһөн кэлбит. Эргэ Сортуоллар төрүттэрэ Таргыайа ойуун сиэнэ Хайбан Өлөксөй эбит. Онтон сортуол Алексеевтара үөскээбиттэрэ. Силээннэ Силээн аҕа ууһа, урут Силээн IV Маалтааныга киирсэрэ. Силээн аҕатын ууһа Арҕаа Ханалас Хоро диэн сириттэн төрүттээхтэрэ. Силээн уонна Сортуол бэрт өргө диэри Арҕаа Ханаласка, Горнай улуухугар киирсэрэ. Горнай улууһа Арҕаа Ханаластан арахсан туспа улус буолбутугар Силээн уонна Сортуол Бүлүү улуухугар бэриллибиттэрэ.

Билинни биһиги нэһилиэкпит 1917 с. туспа Баппааайы нэһилиэгэ буолуор диэри Орто Бүлүү улууһун Өргүөт нэһилиэгэр киирсэрэ. Өргүөт сирэ киэнэ бэрт буолан, бэйэлэрин истэригэр Арҕаа Өргүөттэр (Тааһаҕар, Лапыгын, Тамалакаан), Соҕуруу Өргүөттэр (Кыаданда сирин ыксата),

Билинни Илбэнэ, Арыылаах сирдэригэр Өргүөт аҕатын уустара, Иһэрдээххэ Айах аҕатын уустара, Куба-Саарбыкка Бэлэмньик аҕатын уустара олорбуттар. Бу тус-туспа аҕа уустара араас-араас сирдэртэн көһөн кэлэн олохсуйбуттар. Ол курдук Сортуол аҕатын ууһа Тулагыттан, Айах аҕатын ууһа Кэбээйи Лүүчүнүттэн, Шамаевтар Бүлүү Тааһаҕарыттан, Харлампьевтар Алтан оттоох Өргүөттэн кэлэн олохсуйбуттар. Баппааайы нэһилиэгин төрүт аата Алын Өргүөт, Хоту Өргүөт-Алтан оттоох (Үөһээ Бүлүү) дэнэрэ үһү. Былыр былыргаттан биһиги нэһилиэкпит айан суолун аартыга.

Билинни нэһилиэк киинигэр Илбэнэҕэ үс бырааттыы Васильевтар олорбуттар. Баай Дьабдыакыын 1925 сыллаахха Г.В. Ксенофоновка кэпсээбитинэн, эбэтэ Мэппичиэйэ эмээхсин Арҕаа Ханалас улууһун Тойон Арыытыттан төрүттээх эбитэ .100-н лаппа ааһан баран 1875 сыллаахха.

Архивтан булуллубут докуменнарынан көрдөххө биһиги нэһилиэкпит 1917 сыл,сэтинньи ыйга тэриллибит. Ол туһунан Национальной архивтан ылыллыбыт докуменнар туоһулууллар. Чуолкай чыыһылата биллибэтинэн икки нэһилиэк депутаттара муус устар 15 күнүгэр 2016 сыллаахха мунньахтаан Баппааайы нэһилиэгэ төрүттэммит чыыһылатынан 1917 сыл сэтинньи 15 күнэ диэн ылыммытара.

«Илбэнэ» диэн дэриэбинэбит аатын тыл үөрэхтээхтэрэ эбэнки тылыттан тахсыбыт диэн сабаҕалыылар эбит. Ол курдук сир-дойду аатын үөрэтэн, быһааран суруллубутун Багдарыын Сүлбэ «Талыллыбыт үлэлэр» диэн кинигэтигэр булан аабыахха сөп. Онно

быһааралларынан «Илбэ» - диэн тыл эбэнки тылынан кыылы туруорар, үүрэр, эбэтэр сүөһүнү атын сиртэн үүрэн ажалар, илдьэр диэн суолталаах диэбиттэр. Онтон ити тыл «нга» диэн сыһыарыы инники тылы чопчулаан биэрэр диэбиттэр.

Нэһилиэкпит историятын, дьонун-сэргэтин туһунан сурукка тиһэн кэпсиир уонна суруйар хамсааһын 1967 сыллаахтан саҕаламмыта. Саха тылын учуутала, кыраайы үөрэтээччи Алексеев Егор Сидорович иилээн-саҕалаан ыппыта. Нэһилиэк историятын өссө 1934 сыллаахха учууталлар Егоров Михаил Афанасьевич, Березкин Виктор Николаевич кырдыаҕастартан истэн, илиинэн суруйан үс сурунаалы онорон Сэһэн Болоҕо биэрбиттэр үһү. Ол гынан баран ол сурунааллар ханна бааллара, тийбиттэрэ биллибэт.

НЭҢИЛИЭК БҮГҮН

Баппаҕаайы нэһилиэгэ Бүлүү улууһугар киирсэр. Улуус кииниттэн Бүлүүттэн 240 км, Дьокуускайтан 360км ыраах сытар. Илбэнэ Дьокуускайтан федеральнай суол устун кэлиигэ Бүлүү улууһун бастакы дэриэбинэтэ. Нэһилиэк бабылыгынан Николаев Егор Афанасьевич үлэлиир.

Нэһилиэк дьонун ахсаана - 563.

378734,8 га уопсай иэннээх сирдээх (территориялаах). Ол иһигэр тыа хаһаайыстыбатыгар туттуллар сирин иэнэ- 3082 га сир, отгонор сирэ 1230 га, 1800 га мэччирэн сирдээх. Нэһилиэк дьоно сүөһүнү, сылгыны иитэн, көрөн-харайан, тутан олорор. Нэһилиэккэ билигин 5 крестьянской-фермерской хаһаайыстыба баар. Онтон үһэ сүөһүнэн, иккитэ сылгынан дьарыктанар. Быйылгы кыстыкка Сүөһү уопсай ахсаана - 465, онтон ынаҕа -222. Сылгы ахсаана-519, биэтэ--364, куурусса-67, бөтүүк- 6. 2021-2022 сылга 1843 от оттоммута. Тыа хаһаайыстыбатын специалиһынан Шамаев Мичил Николаевич үлэлиир.